

Nakladnička djelatnost Muzeja grada Zagreba – 95 godina od prvog izdanja

Zagreb City Museum publishing - 95 years since the first edition

Milena Bušić

Muzej grada Zagreba

mbusic@mgz.hr

Dajana Batinić

Muzej grada Zagreba

dbatinic@mgz.hr

Sažetak

Cilj ovoga rada je prikazati razvoj i dati pregled nakladničke djelatnosti Muzeja grada Zagreba (dalje: Muzej ili MGZ), od samih početaka do danas te tako promovirati muzejska izdanja kao izravne rezultate rada muzeja i njegovih djelatnika – posrednike u prenošenju ideja, poruka i znanja. Iako osnovan davne 1907. godine Muzej je započeo s nakladništvom dvadesetak godina poslije. Između prve publikacije, izdane 1929., do danas, stoji preko 180 izdanja, a ovdje nije ubrojena ogromna količina promotivnih izdanja, u vidu letaka, tj. deplijana ili pak plakata.

U uvodu se donose općenite informacije o nakladništvu te sažete informacije o počecima muzejskog nakladništva, odnosno o prvim muzejskim publikacijama u svijetu i Hrvatskoj. Slijedi poglavlje o vrstama muzejskih izdanja te se propituje koji su razlozi njihova objavljivanja. Središnji dio rada posvećen je pregledu nakladničke djelatnosti Muzeja grada Zagreba. Prvo poglavlje donosi detaljniji osvrt na razvoj događaja s početka djelatnosti, prve publikacije, a veliki dio spoznaja iznesenih u tom poglavlju temeljen je na istraživanju izvo-

rnih arhivskih dokumenata. Izdvojeno je poglavlje o izdanjima uz izložbe kao najbrojnijim izdanjima, s naglaskom na kataloge povremenih izložbi, a u sljedećim poglavljima tematizira se raznolikost ostalih publikacija u izdanju Muzeja grada Zagreba krećući se i tematski i kronološki kroz nakladničku djelatnost. Posljednje poglavlje posvećeno je elektroničkim izdanjima, s posebnim osvrtom na virtualnu izložbu koja tematizira nakladničku djelatnost Muzeja grada Zagreba.

Ključne riječi: muzejsko nakladništvo, Muzej grada Zagreba, povijest nakladništva, muzejske publikacije, muzejski katalozi

Summary

The aim of this paper is to present the development and provide an overview of the Zagreb City Museum (hereinafter: the Museum or MGZ) publishing, from its very beginnings to the present day, and thereby promote museum publications as direct results of the work of the museum and its employees – intermediaries in the transmission of ideas, messages and knowledge. Although founded in 1907, the Museum began publishing about twenty years later. Between the first publication, published in 1929, and the present day, there are over 180 publications, and this does not include the huge number of promotional publications, in the form of leaflets or posters.

The introduction provides general information about publishing and brief information about the beginnings of museum publishing, that is, about the first museum publications in the world and Croatia. The following chapter discusses the types of museum publications and examines the reasons for their publication. The central part of the paper is dedicated to an overview of the Zagreb City Museum publishing. The first chapter provides a more detailed overview of the actions from the beginning of the publishing, the first publication, and a large part of the insights presented in that chapter are based on research into original archival documents. A chapter on publications accompanying exhibitions as the most numerous publications is highlighted, with a particular emphasis on catalogues of temporary exhibitions, and the following chapters discuss the diversity of other publications published by the Zagreb City Museum, moving both thematically and chronologically through the pu-

blishing activity. The last chapter is dedicated to electronic publications, with a special focus on the virtual exhibition that discusses the publishing activity of the Zagreb City Museum.

Keywords: museum publishing, Zagreb City Museum, history of publishing, museum publications, museum catalogues

1. Uvod

Nakladništvo ili izdavaštvo podrazumijeva proces poduzimanja određenih koraka i radnji kojima neko pisano djelo postaje dostupno javnosti. Začetak nakladništva seže daleko u prošlost, a povezan je za izdavanje Ciceronovih djela u 1. st. pr. Kr.¹, dok je tisuću i pol godina kasnije presudnu ulogu za razvoj modernog nakladništva imao razvoj tiskarskog stroja J. Gutenberga. U prvim desetljećima modernoga nakladništva tiskar je ujedno bio nakladnik i knjižar, a prvim se pravim nakladnikom u Europi smatra Nijemac Johann Rymann (15. – 16. st.), koji nije imao vlastitu tiskaru, već je rukopise davao tiskati u Njemačku i izvan nje. Na području Hrvatske pojava nakladništva povezuje se s 1694. godinom, kada je Hrvatski sabor predao Pavlu Vitezoviću Ritteru zemaljsku tiskaru. Do masovnog širenja tiskarstva, a time i nakladništva, dolazi razvojem proizvodnje papira i mehaniziranoga, strojnog tiskarstva u drugoj polovici 19. st. Tradicijski je ova djelatnost podrazumijevala izdavanje tiskanih djela (knjige, serijske publikacije, brošure), no sredinom 20. st. proširila se i na različite nosače zvuka, a malo kasnije i nosače audio-vizualnog sadržaja, da bi se od početka 2000-tih počelo razvijati digitalno nakladništvo (Hrvatska enciklopedija s. a.).

Povezanost knjige i muzeja, odnosno rudimentarni oblik muzejskog nakladništva može se pronaći u slučaju tiskanih kataloga kabineta čuda² iz 16. st. Kabineti čuda smatraju se prvim ozbiljnim kolekcijama predmeta i pretečom današnjih muzeja. Podaci o tim zbirkama i njenim vlasnicima sačuvani su u tiskanim katalozima, u kojima su predmeti navedeni i opisani, u nekim slučajevima s ilustracijama, a takvi katalozi kružili su po Europi, unutar zajednice kolekcionara (Hughes 2011: 9-10). Jedan od najpoznatijih takvih kabineta je onaj danskog liječnika i polihistora Olea Worma koji je 1654. objavio katalog svoje kolekcije u

1 Tit Pomponije Atik (110. – 32. g. pr. Kr.), Ciceronov prijatelj, naslovnik njegovih pisama i izdavač njegovih djela.

2 Reprezentativne zbirke aristokracije i bogatih građana, koje su obuhvaćale raritete i zanimljivosti proizašle iz srednjovjekovnog folklor, humanističkog oživljavanja drevnih legendi te tehničkih i znanstvenih inovacija. U kabineta čuda nalazili su se različiti predmeti: od zlatnog i koraljnog nakita, preko nojevih jaja i rezbarija od bjelokosti do literature o alkemiji i kirurških instrumenata (Bunjevac 2024).

kojem se nalazi i slikovni prilog kolekcije, a potpisao ju je kao Musei Wormiani (Melhuish 2020, Lubar 2017). U 18. st. nastaju prvi javni muzeji, poglavito nakon Francuske revolucije, a s njima i prve suvremenije muzejske publikacije. Prvi vodič British Museuma – *Museum Britannicum*³ privatno su objavili 1778. pojedinci koji nisu bili izravno povezani s tom institucijom, obimom je velik pa je za pretpostaviti da nije služio posjetiteljima kao vodič po postavu (Hughes 2011: 13). Prvi katalog Louvrea objavljen je 1793. i uključivao je popis predmeta prema njihovom rasporedu izlaganja te opise za lakše prepoznavanje. Tako oblikovan sigurno je služio kao vodič i pomagalo posjetiteljima muzeja (Lubar 2017). Što se tiče hrvatskih muzeja i nakladničke djelatnosti, može se kazati da su inicijative za muzejskim izdanjima stare gotovo koliko i same muzejske institucije, tako da već više od dva stoljeća izdaju vlastite publikacije, bilo kao časopise ili zbornike, bilo kao kataloge vezane uz izložbe ili pak posebna izdanja vezana uz problematiku kojom se dotični muzej bavi (Rendić-Miočević 2001: 53, Maroević 2001: 10). Prvo poznato izdanje nekoga hrvatskog muzeja bio je časopis *Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu*, čiji je prvi broj izdan 1870. godine. Ovo glasilo trebalo je imati dvojaku svrhu – biti svojevrsni katalog pojedinih muzejskih zbirki te istodobno biti namijenjen i upoznavanju strane stručne i znanstvene javnosti sa spomenicima što ih Muzej posjeduje (Rendić-Miočević 2001: 53). U prvim desetljećima 20. stoljeća i drugi muzeji izdaju vlastita glasila, a nakon 2. svjetskog rata svi muzeji ozbiljnije započinju s izdavanjem različitih tipova publikacija.

2. Zašto (i što) muzeji publiciraju?

Jedna od temeljnih zadaća muzeja kao ustanova u službi društva je, osim prikupljanja i čuvanja, istraživanje i izlaganje materijalne i nematerijalne baštine⁴. Nužno je da muzej vrijednosti koje sabire i čuva također i komunicira ili posreduje dalje prema okolini, odnosno, da se muzejskoj publici omogući preuzimanje dijela znanja, iskustva, emocija i poruka nastalih u kontekstu, koji su kao nematerijalni dio materijalne kulture s njima čvrsto povezani. Poslanje komuniciranja često je temeljni znak prepoznavanja muzejskih ustanova u društvu

3 van Rymsdyk, A and van Rymsdyk, J. (1778) *Museum Britannicum*. London

4 Muzej je „neprofitna, trajna institucija u službi društva koja istražuje, sabire, čuva, interpretira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu. Otvoreni za javnost, pristupačni i uključivi muzeji potiču različitost i održivost. Muzeji djeluju i komuniciraju etično, profesionalno i u suradnji sa zajednicama pružaju različite mogućnosti za edukaciju, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja.“ (ICOM definicija muzeja, 2022).

i svijetu u kojemu postoje (Maroević 2001: 10). Muzeji s korisnicima najčešće komuniciraju izložbom, ali i preko muzejskih publikacija. Pod muzejskom publikacijom podrazumijeva se ona koju izdaje muzej ili neko od muzejskih udruženja, ili pak ona koja sadržajno pokriva muzejsku djelatnost. Tradicionalna izložba još uvijek je primarni oblik komunikacije muzeja s publikom, no „mana“ joj može biti ograničena dostupnost u prostoru muzeja te njeno trajanje, a osim toga i obilježena je specifičnim izložbenim diskursom. Ta ograničenja nastoje se premostiti objavljivanjem kataloga izložbi putem kojih se „produžuje vijek“ izložbe te prenose znanja i informacije izvan muzeja (Isto: 11). Izložba, kao i znanja i spoznaje koje ona donosi, ali i sav uloženi trud, bez kataloga će najvjerojatnije pasti u zaborav, zato je njegov značaj istovjetan značaju izložbe ako ne i veći od njega (Bauer 1972: 45). Iako katalozi⁵ povremenih izložbi u postotku muzejskih publikacija zauzimaju vodeće mjesto⁶, muzeji objavljuju i druge vrste publikacija koje prate rad muzeja ili donose saznanja o muzejskoj građi ili nekoj tematici koja je s njom u vezi. To su katalozi stalnog postava ili pojedinih zbirki, informativni muzejski leci/deplijani/brošure i muzejski vodiči, ostale omeđene publikacije (monografije, likovne monografije i fotomonografije, spomenice, kulturno povijesni i turistički vodiči, pretisci, zbornici), serijske publikacije i bibliografije (Radovanlija Mileusnić 2008: 111-120). Navedenom je, pored deplijana, potrebno dodati i drugi promotivni muzejski materijal, tradicionalno u vidu tiskanih plakata i pozivnica, a danas sve više u vidu vizualnih rješenja i oblika korištenih u digitalnom okruženju. Promotivnim izdanjima svrha je dvojaka – informirati, ali i promovirati te vizualno identificirati pojedini muzej radi stvaranja pozitivne medijske slike o muzeju i zbivanjima u njemu (Maroević 2001: 12).

3. Počeci izdavačke djelatnosti u Muzeju grada Zagreba

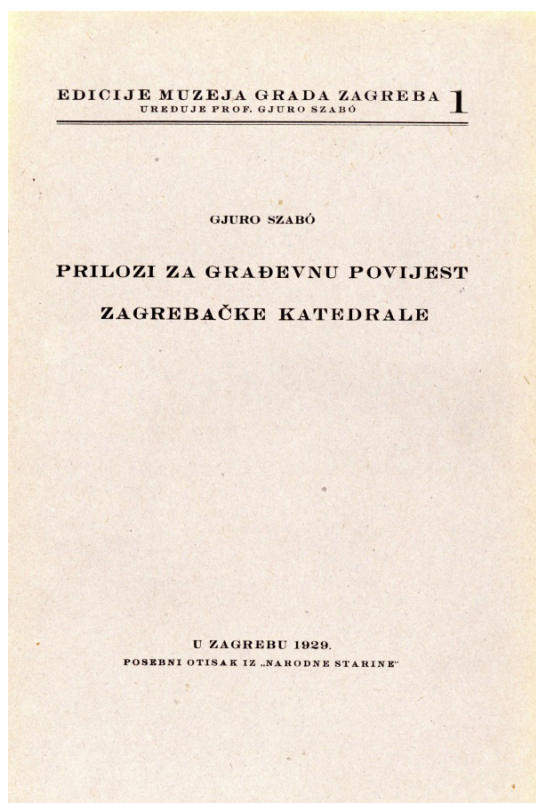
Muzej grada Zagreba utemeljila je Družba *Braća hrvatskog zmaja* (dalje: Družba BHZ) 1907., zajedno s gradskim arhivom i gradskom knjižnicom. Sve tri ustanove bile su tada smještene u kuli iznad Kamenitih vrata. Muzej je odonda bio smješten u četiri različita prostora te je uz konstantnu realizaciju povremenih izložbi realizirano šest stalnih postava, a posljednji je otvoren 1997. godine. Muzejski fundus danas je raspoređen u 48 zbirki, a Muzej

5 Valja objasniti da je pojam muzejski katalog dvoznačan, a odnosi se na: a) kataloški popis/listu kataloških jedinica o predmetima; b) publikaciju koja sadržava kataloški popis (Radovanlija Mileusnić 2013: 13).

6 U hrvatskom muzejskom nakladništvu, prema istraživanju provedenom 2001., katalozi povremenih izložbi zauzimaju čak 78 % od ukupnog broja muzejskih izdanja (Radovanlija Mileusnić 2001: 16).

upravlja i s 5 vanjskih, dislociranih zbirki. U sastavu muzeja nalazi se muzejska knjižnica i odjel dokumentacije. Vrlo plodna nakladnička djelatnost obilježila je 117 godina djelovanja MGZ-a, a osobito je postala aktivna od pedesetih godina 20. st.

Prvo izdanje Muzeja grada Zagreba bio je rad Gjuro Szabe *Prilozi za građevnu povijest zagrebačke katedrale*⁷, objavljen 1929. na 14 stranica, u kojem, kako i naslov kaže, Szabo prikazuje kako je tekla gradnja zagrebačke katedrale. Rad je bio objavljen u 19. broju časopisa *Narodna starina*, ali i u obliku posebnog otiska u nakladničkoj cjelini *Edicije Muzeja grada Zagreba* kao njen prvi svezak.

Slika 1. Naslovnica prvog izdanja Muzeja grada Zagreba, *Prilozi za građevnu povijest zagrebačke katedrale*, objavljenoga 1929.

Gjuro Szabo je u to vrijeme bio ravnatelj Muzeja grada Zagreba, a već i ranije objavljuje svoje tekstove zagrebačke tematike u *Narodnoj starini*, časopisu za povijest kulture i etnografiju Južnih Slavena. Časopis je izlazio od 1922., punih 14 godina, a urednik i izdavač bio mu je Josip Matasović. U početku je izdavanje *Narodne starine* bilo popraćeno financijskim poteškoćama jer je objavljivana bez ikakve potpore, državne ili gradske. Od spomenutoga 19. sveska iz 1929. godine pa do prestanka izlaženja 1935. ovaj časopis bio je službeno glasilo

7 Vidi: Szabo, Gj (1929c).

Muzeja grada Zagreba (Batinić i Bušić 2022; Hrvatska enciklopedija s. a.).

Prema dostupnim dokumentima ideju o pokretanju nakladničke djelatnosti imao je još utemeljitelj Muzeja te prvi ravnatelj i kustos Emilij Laszowski. O tome svjedoči dopis koji je u ime Uprave muzeja 14. rujna 1923. poslao Poglavarstvu Slob. i kr. glav. grada Zagreba., a u kojem piše kako je upoznat s činjenicom da uredništvo časopisa *Narodna starina* traži od Gradskog poglavarstva financijsku potporu za nastavak izlaženja, te kao rješenje predlaže da časopis *Narodna starina* u svojim brojevima ustupi mjesto za *publikacije iz gradskog muzeja zagrebačkog*, čime bi časopis postao svojevrsan *organ muzeja* (Laszowski 1923). To je rješenje koje bi bilo pozitivno za sve uključene strane – Gradsko poglavarstvo koje ionako proračunski financira Muzej, koji bi pak uz manje uloženog novca dobio svoje glasilo, a s druge strane časopis bi bio spašen. Sasvim je logično da je Laszowskom sinula ovakva ideja jer je on od samih početaka izlaženja časopisa, uostalom kao i njegov nasljednik Szabo te drugi eminentni stručnjaci toga vremena, objavljivao svoje radove u *Narodnoj starini*. Osim toga, kroz rad u Družbi BHZ, odnosno kroz njihovu bogatu nakladničku djelatnost⁸ stekao je određeno iskustvo na tom polju. Gradski muzej je 1925., povezano s održavanjem *Kultur-no-historijske izložbe grada Zagreba*, preseljen u prizemlje Umjetničkog paviljona, a Gradsko poglavarstvo je od Družbe BHZ 23. lipnja 1926. službeno preuzelo upravljanje gradskim muzejom. Emilij Laszowski, prvi ravnatelj gradskog muzeja, sada je postao član tročlanoga kuratorija muzeja, uz Svetozara Rittiga i Gjuru Szabu (cf. Batinić 2024). Očigledno, molba da časopis *Narodna starina* postane službeno glasilo Muzeja iz 1923. nije pozitivno riješena jer sredinom 1928. to pitanje ponovno pokreće novi ravnatelj muzeja, Gjuro Szabo. Očigledno je i to da je bez financijske podrške izdavanje časopisa *Narodna starina* bilo upitno, a kako je Gjuro Szabo već pripremio tekst za sljedeći broj, on pokušava u suradnji s Matasovićem pronaći rješenje za nastavak izlaženja. U srpnju 1928. godine šalje dopis načelniku Poglavarstva sl. i kr. gl. grada Zagreba, Vjekoslavu Heinzelu, u kojem pokušava obrazložiti prednosti spašavanja *Narodne starine*, kako kaže *časopisa koji je preuzeo vodstvo u svoj našoj državi*. Nudi isto rješenje kao i Laszowski 1923. godine. Od Gradskog poglavarstva traži subvenciju u vrijednosti od 20.000,00 dinara za nastavak izdavanja *Narodne starine*. Objašnjava kako bi time bili svi na dobitku jer bi tijekom godine dana za Muzej bilo osigurano pet araka u okvi-

8 Više u: Bušić, M. (2024). Za žrtvenike i ognjišta s Božjom milošću! (podnaslov: Prosvjetitelji).

ru časopisa, gdje bi bili objavljivani radovi koji se tiču Zagreba, a on sam bio bi urednik tog dijela. Josip Matasović, izdavač i urednik Narodne starine, obvezao bi se za Muzej otisnuti 200 primjeraka separata, što bi prema Szabinu mišljenju bilo dovoljno za uspostavljanje razmjene publikacija s drugim muzejima (Szabo 1928a). Valja napomenuti kako je upravo Szabo postavio temelje buduće muzejske knjižnice te je prepoznao važnost razmjene publikacija s drugim ustanovama kao jednog od načina nabave knjižnične građe.

Gradsko poglavarstvo je kroz manje od dva tjedna, 26. srpnja 1928. negativno odgovorilo na Szabin upit, s objašnjenjem da zasada nema raspoloživih sredstava (Poglavarstvo 1928). Gjuro Szabo nije odustao, već je 13. listopada 1928. opet poslao sličan zahtjev i obrazloženje Poglavarstvu. Na kraju tog dopisa poentira da je jako važno udovoljiti njegovoj molbi zbog dvije vrijedne stvari, *sačuvati hrvatski list koji je i u inozemstvu stekao ugled i podati Muzeju grada Zagreba mogućnost publikovanja*. Dopisu je priložio i popis dotada objavljenih članaka u *Narodnoj starini*, a koji su tematizirali Zagreb (Szabo 1928b). Istovremeno, temeljem pristigle Okružnice o prijedlogu proračuna grada Zagreba za 1929. godinu, Szabo 26. listopada 1928. šalje Gradskom poglavarstvu prijedlog za godišnju dotaciju Muzeju grada Zagreba u okviru proračuna grada Zagreba. U stvarne troškove ukalkulirao je i troškove izdavanja *Narodne starine*, uz obrazloženje (Szabo 1928c). Zahvaljujući Szabinoj ustrajnosti, Gradsko poglavarstvo počelo je popuštati prema spomenutom zahtjevu i to tako da povratna informacija iz Gradskog poglavarstva o dijelu traženih proračunskih sredstava koji se odnose na izdavanje *Narodne starine* u Muzej stiže 25. travnja 1929. Iz načelnikova ureda došao je dopis u kojem se traži obrazloženje o tome kako je zamišljeno izdavanje muzejskih publikacija i edicija u okviru *Narodne starine* te koji su uvjeti isplate honorara (Poglavarstvo 1929a). Gjuro Szabo već 6. svibnja 1929. u dopisu detaljno obrazlaže uvjete i pogodnosti ovakvog dogovora za Muzej, a tako i za Grad. Naime, Muzej će za utrošenih 20.000,00 dinara dobiti pet araka, što bi bez spomenutog aranžmana koštalo i 32.000,00 dinara, odnosno, ako bi se išlo u izdavanje samostalnoga muzejskog izdanja (Szabo 1929a). Konačno, 10. svibnja 1929. gradski načelnik dr. Stjepan Srkulj daje odobrenje za subvencioniranje izdanja *Narodne starine* kao službenoga glasila Muzeja grada Zagreba. Dopis je naslovljen na Gradsku blagajnu te na Josipa Matasovića, urednika *Narodne starine* (Poglavarstvo 1929b).

Brojevi 19. i 20. *Narodne starine* izlaze krajem 1929., a sadržavaju tekstove zagrebačke

tematike, odnosno dijelove časopisa koje uređuje Gjuro Szabo, a ujedno te godine tiskaju se i ekvivalenti u obliku posebnih otisaka ili separata – *Edicije Muzeja grada Zagreba*, sv. od 1 do 4. U 19. broju Szabo objavljuje i kratki tekst ‘*Narodna starina*’ kao *glasilo Muzeja Grada Zagreba*⁹. Sljedećih šest godina radovi različitih autora, koje uređuje Szabo, izlaze u Narodnoj starini. Uz to, izdano je ukupno 13 posebnih otisaka u seriji *Edicije Muzeja grada Zagreba* u kojima se nalaze ti isti radovi. Međutim, izdavanje posebnih otisaka nije uvijek pratilo izlaženje brojeva *Narodne starine*, oni su izdavani u periodu od 1929. do 1939. Spomenuta serija označila je početak izdavačke djelatnosti Muzeja, prvenstveno zahvaljujući upornosti Gjura Szabe, koji je uspio izboriti da Muzej krene publicirati radove o prošlosti i sadašnjosti Zagreba i Zagrepčana te se tako etablira kao važna gradska kulturna institucija (Batinić i Bušić 2022).

4. Okrugla obljetnica i izdavački zamah

Nakon posljednjeg, trinaestog sveska iz *Edicije*, tiskanog 1939., izdavačka djelatnost Muzeja zamrla je, osobito tijekom Drugoga svjetskog rata, a što se protegnulo sve do početka pedesetih godina 20. st. Godine 1953. Muzej grada Zagreba pojavljuje se kao izdavač 19. sveska *Povijesnih spomenika grada Zagreba*¹⁰. Ovu iznimno važnu zbirku izvora za povijest Zagreba započeo je priređivati Ivan Krstitelj Tkalčić, a naslijedio ga je Emilij Laszowski, priredivši sedam svezaka (od 12. do 18. sv.). Mijenjali su im se izdavači pa je tako, spomenuti, devetnaesti, izišao u izdanju Muzeja. Priređivačica 19. sv. i autorica uvodnika bila je dr. Lelja Dobronić, znanstvena suradnica Muzeja. Godine 1957. Muzej slavi okruglu pedesetu obljetnicu i tada izdaje prvi svezak zbornika *Iz starog i novog Zagreba* (cf. Batinić i Bušić 2022). Zbornik je svečano predstavljen na proslavi organiziranoj u povodu pedesete obljetnice o čemu govori članak objavljen 6. listopada 1957. u *Narodnom listu*. Autor članka, dr. Vladimir Koščak uz općeniti uvodnik o gradu Zagrebu, usput pohvaljuje organizaciju proslave i sam muzej, a poseban osvrt daje na sadržaj novoizdanog zbornika u kojem navodi da se sadržaj dijeli na dva dijela, jedan je posvećen povijesti i sadašnjosti Muzeja, a u drugom se nalazi tekstovi koji se odnose na povijest Zagreba (Koščak 1957: 4).

9 Vidi: Szabo, Gj. (1929b).

10 Do 18. sveska nose naziv *Povijesni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*. Dosad su izdana 24 sveska, prvi 1889., a posljednji 2007. (Batinić i Bušić 2022).

Slika 2. Naslovnica prvog sveska zbornika *Iz starog i novog Zagreba*, objavljenoga 1957.

Od 1957. pa do 1996. izdano je sedam svezaka ovog zbornika, a u njima su objavljivani radovi raznih stručnjaka, kako djelatnika Muzeja grada Zagreba tako i ostalih vrsnih poznavatelja Zagreba. Izdana su također i tri posebna izdanja zbornika. Prvim dvama autorica je Lelja Dobronić, *Stare numeracije kuća u Zagreb*, izdane 1959., te *Stari 'vijenac' sela oko Zagreba* 2003. godine (Batinić i Bušić 2022). Dvadeset godina poslije, 2023. u istoj nakladničkoj cjelini Muzej grada Zagreba i Medicinska naklada izdaju znanstveno-popularni vodič *Grobljima starog Zagreba*, a autori su P. Rajić Šikanjić, A. Perinić Lewis, B. Mašić.

Na valu velike pedesete obljetnice Muzeja pokrenuta je i posebna edicija *Mala serija Muzeja grada Zagreba* u okviru koje su izdane četiri publikacije. Radilo se o prvom katalogu izložbe u izdanju Muzeja grada Zagreba – *Slike Zagreba od 16. do 19. stoljeća* koji je objavljen u obljetničkoj 1957. godini. Već 1958. izlazi knjižica *Spomenici i spomen-ploče u čast učesnika i događaja NOB na području Zagreba*, autora Dušana Koraća. Ostalim dvjema publikacijama autorica je Lelja Dobronić, a izdavane su ovim redom – 1959. *Zagrebački graditelj Janko Jambrisk* te *Zaboravljeni zagrebački graditelji* 1962. godine (Batinić i Bušić 2022).

S godinama nakladnička djelatnost Muzeja grada Zagreba počine rasti, a ponajviše biva riječ o izdanjima povezanim s izložbenom djelatnošću.

5. Izdanja uz povremene izložbe – najbrojnija izdanja

Komunikacijom muzeja s okolinom baština postaje sudionicom u životu zajednice i potiče novu kvalitetu življenja (Maroević 2003: 14). U nastojanju da zajednici pruže priliku za edukaciju, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja, muzeji razvijaju razne oblike komunikacije, a temeljni je izložba (Isto). Zbog određenja prostorom u koji se smješta i vremenom izlaganja, izložba je najčešće popraćena tiskanim katalogom koji ostaje kao trajna zabilježba znanja kojeg je izložba prenijela.

Prema dostupnim podacima produkcija izložbi bila je tek neznatna sve do iza 2. svjetskog rata, odnosno do 1947. godine kada na mjesto ravnatelja Muzeja dolazi Franjo Buntak. Pored realizacije stalnih postava, od tada do danas kontinuirano se postavljaju povremene izložbe u vlastitom prostoru. Također, izložbe u produkciji Muzeja gostuju i u drugim ustanovama. Mijenjaju se vremena i zahtjevi publike pa je i koncept virtualne izložbe postao dio regularne izložbene djelatnosti Muzeja. Proces kreiranja izložbe složen je i dugotrajan, a uključuje i istovremeno promoviranje izložbe, u čiju svrhu se izrađuju pozivnice te plakati izložbi, a danas su sve više prisutne digitalne inačice promotivnih materijala. Letci, presaviti ili muzejskim žargonom deplijani, koji sadržavaju osnovne informacije o izložbi, još uvijek su zastupljeni u tradicionalnom tiskanom obliku. Ako ovaj tip publikacija stavimo na stranu, još uvijek, kao i u slučaju drugih muzeja u Hrvatskoj (Radovanlija Mileusnić 2001: 16), najveći dio publikacija MGZ-a čine katalogi povremenih izložbi. Prvi sačuvani katalog u izdanju Muzeja grada Zagreba je onaj izložbe *Slike Zagreba od 16. – 19. stoljeća* koja je održana od 1. listopada do 10. studenoga 1957. godine, a priređena je povodom proslave 50. obljetnice Muzeja grada Zagreba. Autor izložbe bio je dr. Franjo Buntak, a izložbu je oblikovao akademski slikar Mijo Bišćan (Batinić i Bušić 2022).

Najraniji katalogi izložbi tiskani su u malim formatima te uglavnom sadrže uvodni tekst i kataloške jedinice izloženih predmeta, a ilustrirani su sa svega nekoliko crno-bijelih fotografija. Tijekom vremena katalogi su poprimili veći format, postali su sadržajno bogatiji i odlikuju ih zahtjevna likovna i grafička rješenja (Isto). Iz razdoblja 1950-ih i 60-ih godina 20. st. poznato nam je da su izdana 4 kataloga izložbi, dok su sedamdesete donijele obilniju produkciju, čak njih 16. Tada započinje plodonosna suradnja s Fotoklubom Zagreb u okviru koje je u razdoblju od 1971. do 1986. izdano osam kataloga fotografskih izložbi na temu Za-

greba. Osamdesetih je izdano 12 kataloga izložbi, s time da se među njima izdvaja prvi obimom veliki katalog izložbe *Hrvatski narodni preporod 1790 – 1848.*, objavljen 1985., a Muzej grada Zagreba bio je suizdavač¹¹. Devedesetih Muzej izdaje 10 kataloga povremenih izložbi, a od 2000. do danas izdano ih je preko 70¹².

Slika 3. Naslovnica prvog sačuvanoga kataloga izložbe *Slike Zagreba od 16. – 19. stoljeća*, izdanoga 1957.

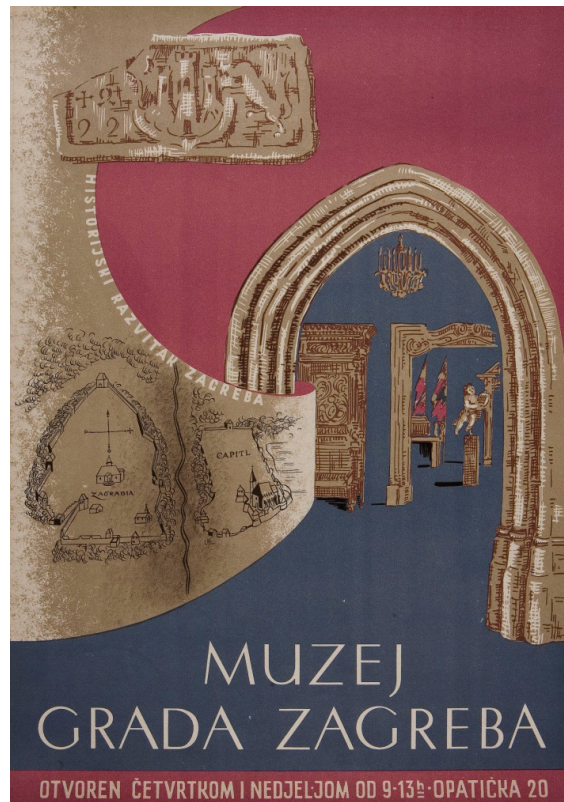
Što se tiče promotivnih materijala uz izložbe, tijekom 1950-ih godina bili su skromni opsegom i kvalitetom izrade, ali u skladu s tadašnjim financijskim prilikama i tehničkim mogućnostima. No, već 1960-ih godina u slučaju plakata vidljiva je promjena, osim onih tipografskih, tiskaju se plakati s vidljivim autorskim pristupom. Prvi plakat Muzeja grada Zagreba nastao je 1949. za potrebe promoviranja stalnog postava koji je realiziran nakon preseljenja Muzeja iz Opatičke 8 u Opatičku 20. Suradnik pri izradi stalnog postava bio je akademski slikar Mijo Bišćan, koji je izradio crteže – muzeografska pomagala koja su interpretirala povijesne događaje, a ujedno je bio i autor plakata, na kojem je prikazan ulaz u

11 Ostali suizdavači su: Povijesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, ČGP Delo – Ljubljana, OOUR Globus – Zagreb. Publikacija sadržava 432 stranice.

12 Podaci o izdanjima Muzeja grada Zagreba javno su dostupni na mrežnoj stranici Muzeja.

izložbene dvorane. Prvi sačuvani deplijan je onaj izložbe *Kovani cvjetovi Zagreba*¹³ koja je održana u Muzeju grada Zagreba od 29. lipnja do 13. srpnja 1964. godine (Isto).

Slika 4. Prvi plakat Muzeja grada Zagreba, tiskan 1949.

6. Ostala izdanja Muzeja grada Zagreba

Pored kataloga povremenih izložbi, muzeji izdaju i druge vrste kataloga. To mogu biti katalozi stalnih postava, cijelog fundusa i pojedinih zbirki (Radovanlija Mileusnić 2013: 16). U izdanju Muzeja grada Zagreba nikad nije u tiskanom obliku objavljen katalog nekog od stalnih postava¹⁴ kao ni katalog cijelog fundusa, ali katalozi pojedinih zbirki jesu, posebice onih pristiglih u Muzej kao zbirke donacija. Upravo je prvo takvo izdanje bio katalog zbirke Stan arhitekta Viktora Kovačića, objavljen 2000. godine. Godine 2002. objavljen je katalog Zbirke stare ambalaže dr. Ante Rodin, zatim katalog zbirke Tille Durieux 2005., katalog Zbirke Margite i Rudolfa Matza 2010., katalog religijskih medaljica u Srednjovjekovnoj arheološkoj zbirci MGZ-a 2014., katalog plakata iz zbirke Muzeja grada Zagreba 2018. te 2019.

13 Izložba fotografija kovanih zagrebačkih ograda autora Josipa Vranića koji je od 1961. do umirovljenja 2000. godine radio kao muzejski fotograf.

14 Početkom 2000-ih bila je na interaktivnom informacijskom kiosku postavljena radna verzija digitalnog kataloga stalnog postava MGZ-a. Podlogu katalogu činila je baza podataka s osnovnim podacima i slikom svih predmeta (oko 2300) izloženih u stalnom postavu (Šojat-Bikić 2001: 106).

katalog ostavštine Milke Trnine u Muzeju grada Zagreba (cf. Izdanja s. a.).

Osim kataloga, česta muzejska izdanja su vodiči primarno namijenjeni posjetiteljima muzeja, a služe korisnicima za upoznavanje s muzejskim sadržajima i vrlo često su višejezični. Prvi vodič po Muzeju grada Zagreba objavljen je 1979. godine. Muzej je pored tiskana noga dvojezičnog¹⁵ vodiča po stalnom postavu, objavljenoga 2000. godine, svojim korisnicima 2005. ponudio još dvije vrste, audio-vodič (*mobileGuide*) te multimedijalni interaktivni DVD-ROM *Muzej grada Zagreba: virtualna šetnja s audio-vodičem* (Batinić i Bušić 2022). Osobito je važno istaknuti i vodič po Muzeju grada Zagreba namijenjen slijepim, slabovidnim i gluhoslijepim osobama, objavljen 2005. na hrvatskom i engleskom, s uvećanim tiskom i na Brailleovu pismu te s reljefnim ilustracijama.

Najbrojniji posjetitelji Muzeja te najčešći korisnici muzejskih edukativnih programa su djeca. Zbog što boljeg i jasnijeg shvaćanja onoga što Muzej grada Zagreba predstavlja, 2016. godine izdana je muzejska publikacija za djecu, svojevrstan vodič po muzeju za najmlađe. Osim toga, 2020. izdana je i slikovnica *Krtica Talpa istražuje Muzej grada Zagreba* – edukativna publikacija namijenjena djeci predškolske i mlađe školske dobi. Posebna vrijednost slikovnice odlikuje se u uvažavanju različitosti, inkluziji osoba oštećena vida, poticanju djece empatiji i zanimanju za druge i drugačije i njihova prava (Batinić i Bušić 2022).

Osim spomenutog zbornika *Iz starog i novog Zagreba* ili publikacija iz nakladničkog niza Mala serija Muzeja grada Zagreba, Muzej grada Zagreba nakladnik je ili sunakladnik i drugih omeđenih publikacija. Primjerice 2008. godine, povodom 100. obljetnice MGZ-a, izdana je spomenica *Stoljeće Muzeja grada Zagreba 1907. – 2007.*, a kao primjer može poslužiti i opsežna publikacija novijeg datuma, monografija *Projekt Zagrebački kvartovi*, izdana 2023., u kojoj su predstavljeni rad i rezultati dugogodišnjeg projekta Muzeja.

S obzirom na to da Muzej brine o Zbirci mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera, izdana su i neka posebna glazbena izdanja povezana sa Zbirkom, poput gramofonske ploče *Orkestrion vam svira... 1977.* ili glazbenog CD-a *Glazba iz kutije: izbor iz repertoara mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera*, 2010.

---

15 Vodič je objavljen u dvije varijante, na hrvatskom i na engleskom jeziku.

7. Od CD-ROM-a do virtualne izložbe

Pored redovnih tiskanih publikacija, izdavačku djelatnost Muzeja s početka 2000-ih, a osobito tijekom prvog desetljeća, obilježila su izdanja na CD-ROM-ovima ili DVD-ROM-ovima. Dio tih publikacija, osobito one rane, cjelovito je produciran u Muzeju (Šojat-Bikić 2001: 104). Produkciju kasnijih izdanja radile su vanjske tvrtke, a dio tih multimedijalnih publikacija bio je interaktivan, poput DVD-a *Kad kosti progovore...*, objavljenoga 2013. godine. Posljednje elektroničko izdanje ovakvog tipa bio je dvostruki CD-ROM *Sveta mjesta starih Zagrepčana* iz 2015. Zastarijevanjem medija – nositelja napuštena je praksa ovakvog objavljivanja, a zadnjih nekoliko godina populariziraju se različiti oblici mrežno dostupnoga muzejskog sadržaja. Najčešće se radi o prezentaciji određenih zbirki na mrežnim stranicama, tzv. *online* zbirkama, ili pak stranice s virtualnim izložbama¹⁶.

Slika 5. Vizualni identitet virtualne izložbe 115 izdanja – 115 godina

Upravo je 2022. godine, na 115. obljetnicu osnutka Muzeja grada Zagreba, postavljena virtualna izložba *115 izdanja – 115 godina*¹⁷, kojom je predstavljena nakladnička djelatnost Muzeja. Iz bogatog repertoara muzejskih izdanja simbolično je izabrano i predstavljeno upravo njih 115. Izložba je organizirana kroz tri teme, a pridružen im je i katalog. Predstavljena su prva izdanja – trinaest posebnih otisaka iz *Edicije Muzeja grada Zagreba*, zatim izdanja uz izložbe – plakati, deplijani (letci) i katalozi te druga, posebna izdanja kao što je prvi svezak zbornika *Iz starog i novog Zagreba* ili publikacije namijenjene djeci. Odabir predstavlja

16 Poveznice za ovu vrstu sadržaja nalaze na mrežnoj stanici MGZ-a, u podrubrici Virtualne izložbe / online zbirke. Dostupno na: https://mgz.hr/hr/izlozbe/virtualne-izlozbe_online-zbirke/

17 Izložba je dostupna na poveznici: <http://115mgz.com.hr/>

raznovidnost muzejskog izdavaštva koje ujedno oslikava i raznovidnost muzejskih sadržaja ponuđenih korisnicima tijekom godina (Batinić i Bušić 2022). Na izložbi su dostupni i izvorni arhivski dokumenti te pokoja fotografija. Dodana vrijednost izložbe je promocija muzejske knjižnice, odnosno Digitalne zbirke Knjižnice MGZ-a te fondova Odjela dokumentacije Muzeja grada Zagreba.

8. Umjesto zaključka – knjiga za ugled ustanove

Rezimirajući navedeno, može se zaključiti da je, uz brojnost, izdavačka djelatnost Muzeja grada Zagreba od prve izdane publikacije 1929. godine pa do danas, obilježena raznovidnošću što ujedno oslikava i raznovidnost muzejskih sadržaja ponuđenih korisnicima tijekom godina. U preko 180 izdanja obrađivane su razne teme vodeći se primarno poslanjem Muzeja – poticanjem interesa za Zagreb, njegovu prošlost i sadašnjost. Porast izdavačke djelatnosti Muzeja nastupio je 1950-ih, a pravi procvat desio se krajem devedesetih i još uvijek traje. Primjerice, tijekom 2023. objavljena su tri nova naslova kao i treće izdanje već postojećeg naslova. Danas je produkcija muzejskih izdanja kvalitativno i kvantitativno na zavidnoj razini. To su publikacije koje doprinose širenju novih znanja i spoznaja na različitim poljima znanosti od povijesti, preko arheologije, etnologije do muzeologije. Osim većinski radova muzejskih djelatnika, u izdanju muzeja objavljujani su i radovi vanjskih suradnika, stručnjaka iz različitih polja znanja što je već očito u svescima zbornika *Iz starog i novog Zagreba*, ali i u recentnijim izložbenim katalozima.

Svrha nakladništva je komunikacija, odnosno plasiranje intelektualnog vlasništva kroz nakladničke proizvode, a baštinske ustanove, odnosno muzeji, bave se time gotovo onoliko dugo koliko je dugo i njihovo postojanje. Stvoriti proizvod – knjigu, za muzej je važno i iz pozicije sustavne izgradnje fonda muzejske knjižnice, i to ne samo prisutnošću vlastitog izdanja u fondu, već još važnijom ulogom tog izdanja u procesu razmjene izdanja među muzejskim i srodnim ustanovama.

Promišljajući o tome zašto muzeji i dalje komuniciraju putem knjige tj. objavljuju tradicionalne tiskane publikacije iako izložbe i drugi programi kao i mrežni sadržaj već nude uzbudljive i inovativne oblike komunikacije s publikom, složili bismo se sa zaključkom (cf. Hughes 2011: 1-6) da je jedan od najvažnijih razloga tome upravo etabliranje samog muzeja

te priznavanje muzejskih djelatnika u znanstvenoj zajednici, sukladno njihovu stvaranju i komuniciranju znanja. Osim toga, proizvodnja i potrošnja tiskanih medija – knjiga, u kontekstu sakupljačkih, baštinskih ustanova ima privilegiranu ulogu u odnosu na druge nositelje sadržaja. I ne radi se samo o tekstualnom i ilustrativnom sadržaju, već je fizički oblik knjige taj koji doprinosi njenoj „povlaštenoj“ ulozi u baštinskoj ustanovi, njome se potvrđuje autoritet i ugled muzeja i njegovih djelatnika.

Literatura

- Bauer, A. (1972). *Katalozi muzejskih izložba*. Bilten Informatica Museologica, 13: 44-47.
- Bunjevac, Lana (2024). *Muzejske čuvaonice – kabineti čuda za 21. stoljeće*. [citirano: 2024-11-17]. Dostupno na: <https://trusty.hr/zivot/drustvo/596-muzejske-cuvaonice-kabineti-cu-da-za-21-stoljece-1-dio-uvod-i-povijesni-razvoj-ideje-o-muzejskim-cuvaonicama.html>
- Batinić, D. (2024). *U vezi s Muzejom grada Zagreba do smrti*. [citirano: 2024-11-20]. Dostupno na: <https://laszowski.com/9-u-vezi-s-muzejom-grada-zagreba-do-smrti/>
- Batinić, D.; Bušić, M. (2022). *115 izdanja – 115 godina*. [citirano: 2024-11-20]. Dostupno na: <http://115mgz.com.hr/>
- Bušić, M. (2024). *Za žrtvenike i ognjišta s Božjom milošću!* [citirano: 2024-11-20]. Dostupno na: <https://laszowski.com/4-za-zrtvenike-i-ognjista-s-bozjom-miloscu/>
- Hughes, S. A. (2011). *Museum Publishing: Production and Reception of Museum Books* (doktorski rad). Leicester: University of Leicester. [citirano: 2024-11-20]. Dostupno na: <https://hdl.handle.net/2381/9563>
- ICOM definicija muzeja (2022). [citirano: 2024-11-19]. Dostupno na: <http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/>
- Izdanja (s. a.). *Izdanja Muzeja grada Zagreba*. [citirano: 2024-11-20]. Dostupno na: <https://www.mgz.hr/hr/izdavastvo/>
- Košćak, V. (1957). *Stari i novi Zagreb: pedesetogodišnjica Muzeja grada Zagreba : jubilarno izdanje Iz starog i novog Zagreba*. Narodni list, 6. 10. 1957.: 4.
- Lubar, S. (2017). *A brief history of American museum catalogs to 1860*. [citirano: 2024-11-17]. Dostupno na: <https://lubar.medium.com/cataloging-history-eac876941db6>
- Maroević, I. (2001). Muzejska publikacija kao oblik muzejske komunikacije. *Informatica museologica*, 32, 3/4: 10-13. [citirano: 2024-11-19]. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/140570>
- Maroević, I. (2003). Muzejska izložba – muzeološki izazov. *Informatica museologica* 33, 3/4: 13-18. [citirano: 2024-11-20]. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/140414>
- Melhuish, F. (2020). *A cabinet of curiosities: Ole Worm's "Museum Wormianum" (1655)*. [citirano: 2024-11-17]. Dostupno na: <https://collections.reading.ac.uk/special-collections/2020/05/12/a-cabinet-of-curiosities-ole-worms-museum-wormianum-1655/>
- Nakladništvo (s. a.). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža*. [citirano: 2024-11-17]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/nakladnistvo>
- Narodna starina (s. a.). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža*.

slav Krleža. [citirano: 2024-11-19]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/narodna-starina>

Radovanlija Mileusnić, S. (2001). Pregled tipologija, formalnih i sadržajnih obilježja muzejskih publikacija: rezultati istraživanja hrvatskog muzejskog izdavaštva. *Informatica museologica*, 32, 3/4: 14-18. [citirano: 2024-11-19]. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/140571>

Radovanlija Mileusnić, S. (2008). Muzejsko izdavaštvo – čuvar zavičajnog identiteta. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 51, 1/4: 107-125. [citirano: 2024-11-19]. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/85656>

Radovanlija Mileusnić S. (2013). Što je muzejski katalog: sadržajna i formalna obilježja muzejskih kataloga. U: S Radovanlija Mileusnić (ur.). *Što je muzejski katalog*. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar: 9-41.

Rendić-Miočević, A. (2001). Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu. *Informatica museologica*, 32, 3/4: 53-56. [citirano: 2024-11-19]. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/140581>

Szabo, Gj. (1929b). "Narodna starina" kao glasilo Muzeja Grada Zagreba. *Narodna starina*, 8, 19: 101-102. [citirano: 2024-11-19]. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/file/98479>

Szabo, Gj (1929c). *Prilozi za građevnu povijest zagrebačke katedrale*. Zagreb: Muzej grada Zagreba. [citirano: 2024-11-19]. Dostupno i na: <https://library.foi.hr/dbook/index.php?B=1&item=X0261>

Šojat-Bikić, M. (2001). Male kućne publikacije Muzeja grada Zagreba. *Informatica museologica*, 32, 3/4: 104-106. [citirano: 2024-11-21]. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/140596>

Virtualne izložbe, online zbirke. [citirano: 2024-11-19]. Dostupno na: https://mgz.hr/hr/izlozbe/virtualne-izlozbe_online-zbirke/

Arhivski izvori:

Laszowski, E. (1923). *Poglavarstvu Slob. i kr. glav. grada Zagreba u Zagrebu*. (dopis, rukopis). HR-HDA-635. Družba Braća hrvatskoga zmaja, kut. 61.

Poglavarstvo (1928). Poglavarstvo slobodnog i kr. glavnog grada Zagreba. 'Narodna starina' – glasilo Muzeja grada Zagreba. Broj: 3.131-Prs-1928. 26. 7. 1928. (dopis, strojopis). Arhiv MGZ 1928. Spis br. 62.

Poglavarstvo (1929a). Poglavarstvo slobodnog i kr. glavnog grada Zagreba. Dr. Matasović Josip, doprinos za izdanje Narodne starine. Broj: 23.269-II-1929. 25. 4. 1929. (dopis, strojopis). Arhiv MGZ 1929. Spis br. 11.

Poglavarstvo (1929b). Poglavarstvo slobodnog i kr. glavnog grada Zagreba. Dr. Matasović Josip – doprinos za izdanje 'Narodne starine'. Broj: 51.018-II-1929. 10. 5. 1929. (dopis, strojopis). Arhiv MGZ 1929. Spis br. 16.

Szabo, Gj. (1928a). 'Narodna starina' kao glasilo Muzeja grada Zagreba. Br. 50-1928. 14. 6. 1928. (dopis, strojopis). Arhiv MGZ 1928. Spis br. 50.

Szabo, Gj. (1928b). 'Narodna starina' – kao glasilo Muzeja grada Zagreba. (ponovljeni dopis). Br. 69-M.G.Z.-1928. 13. 10. 1928. (dopis, strojopis). Arhiv MGZ 1928. Spis br. 62.

Szabo, Gj. (1928c). *Proračun grada Zagreba – sastav za godinu 1929*. 73-M.G.Z.-1928. 26. 10. 1928. (dopis, strojopis). Arhiv MGZ 1928. Spis br. 73.

Szabo, Gj. (1929a). Dr. Matasović Josip, doprinos za izdanje Narodne starine. Broj. 11-M.G.Z.-1929. 6. 5. 1929. (dopis, strojopis). Arhiv MGZ 1929. Spis br. 11.